

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM FAKÜLTESİ

YABANCI DİLLER EĞİTİMİ BÖLÜMÜ

ALMAN DİLİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

(Uluslararası)

IV. DİL, YAZIN VE DEYİŞBİLİM SEMPOZYUMU

BİLDİRİLERİ

ÇANAKKALE 17-19 HAZİRAN 2005

Yayına Hazırlayanlar

**Prof. Dr. Ali Osman Öztürk
Yrd. Doç. Dr. Nevide Akpınar-Dellal
Arş. Gör. Umut Balcı**

TÜRK ROMANININ OLUŞUMUNDA ÇEVİRİNİN EKİNSEL ETKİLERİ

Yrd. Doç. Dr. S. Seza YILANCIOĞLU³⁵³

SUMMARY

In the history of Turkish Literature, prose had appeared at first between 1851 and 1855 in newspaper. The first newspapers had been translated to our mother language after it had been published in the foreign language. Similarly, the Turkish novel was born by way of translation of Occidental novels. Between 1862 and 1891 over one hundred novels had been translated and in the process, the Otoman writers began to discover the foreign literature and to develop their writing with the help of the morphology of occidental languages.

The Turkish Republic adopted a new politic in the domains of education and cultur, following the proclamation of the Republic in 1923 and alphabetical reformation in 1928. During the 1930'es the number of publishing houses was increasing, and translation had an important role in the propagation of this cultural movement in Turkey. During the Second World War and afterwards, the most important Oriental and Occidental novels from the century of Enlightenment and onwards were translated into Turkish.

The Turkish public thus had the privilege of knowing the world's classic novels and, at the same time, the Turkish novel had the occasion to develop.

From the period of Tanzimat (1839-1910) until to the 1960 French novels were the most prominent in the translation, but this tendency gave away afterwards to anglophone and allophone preferences. Meanwhile from the 1990'es literature from other languages such as Spanish and Japonise has been represented in translation in Turkish just like Turkish Literature has found its way to the world's, literature by translations into all language.

This article describes the influence of translation on the development of the Turkish novel in three important periods : the period of Tanzimat (1839-1910), the period of the Republic (1923-1950) and from the 1970 until today.

Tanzimat Döneminde (1839-1950) Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel ve siyaset yaşamındaki değişimde önemli rol oynayan çeviri hareketlerinden söz etmeden önce hem Doğu kültürünün hem de Batı kültürünün değişim süreçlerinde çevirinin yadsınmaz etkinliğini gösteren bir iki örnekle başlamak istiyorum.

³⁵³ Galatasaray Üniversitesi, Felsefe Bölümü.

Yenidendoğuş, Düzeltim Hareketleri

XVI. yüzyıl Avrupa'sında 'Yenidendoğuş' *renaissance* ve 'Düzeltim' *reforme* hareketleri tüm dünyada olduğu gibi ivmesini çeviri etkinliklerinden almıştır. XVI. yüzyıl da Avrupa'daki *yenidendoğuş* hareketinin kökleri Antik Yunan, Hitit, Fenike ve Mısır medeniyetlerinden, İslami yenileşme hareketlerinin temelini ise Yunan ve Hint medeniyetlerinden gelmektedir. Dünya medeniyetinin beşiği olan Akdeniz uygarlığı bu bölgedeki çeşitli ekinlerin birbirleriyle etkileşiminden doğmuştur.. İşte bu oluşumda etkili rolü çeviri oynar.

Yine Eski Yunan ve Roma uygarlıklarının etkisiyle gelişen ve Batı kültürünün temelini oluşturan *Hümanizma* akımı çeviri yoluyla gerçekleşir. Fransa'da *yenidendoğuş* akımının öncüleri olan Guillaume Fichet, Lefèvre d'Étaples, Guillaume Budé gibi ilk humanistler her şeyden önce birer dil biginiydiler. Amaçları eski metinleri çevirerek kendi ulusal dillerini zenginleştirmek ve böylece yeni bir kültür dili yaratmaktır. Fransız *yenidendoğuş* yazının kurucusu Pléiade Okulu'nun üyelerinden Du Bellay ve Ronsard eski Yunan ve Latin kültürüyle yetişmiş olan ünlü öğretmenleri Jean Dorat'nın yaptığı Horas, Virgilius ve Ovidius çevirilerinden büyük ölçüde yararlanmışlardır. Pléiade şairlerinin Yunanlı ve Latin ustaları Homeros, Horas, Ovidus'a öykünerek işe başladıkları bilinmektedir.

Bunun dışında ilk kez Almanya'da başlayan *Düzeltim (reforme)* hareketinde çevirinin rolü çok önemlidir. Erasmus'un eski Yunanca olarak yayımladığı İncil'i Almancaya çeviren Luther, XVI.yy da tüm Avrupa'ya yayılacak olan dinsel başkaldırının ideolojik temelini hazırlar. Bu temel örneklerin gösterdiği gibi XVI. yüzyıl Avrupa'sının iki önemli kültürel dönüşüm hareketleri *yenidendoğuş* ve *düzeltim* çeviri yoluyla gerçekleşir.

Bilindiği gibi tasavvufun Tanrı ve evren anlayışını belirleyen ilkçağ idealizmi olmuştur. Tasavvuftaki *Birlik (Vahdet)* kavramının daha XVI. yüzyılda süryaniceye çevrilen Plotinus'un *Eneadlar*'ından kaynaklandığı bilinir. Anadolu kültüründeki İslam, gizemli yorumunu Arap, Süryani dillerinde yapılan çeviri ekinine borçludur. Plotonius'un *Mutlak Varlığın Birliğini* öngören metafiziği, bir başka deyişle varlıklar'ın Tanrı'dan, çokluğun Birlik'ten çıktığı ve yine ona dönecekleri, Birden ancak Bir çıkabilir ilkesi, İslamın *Tevhid* anlayışıyla bütünleşmiştir. Bu yeni Platoncu görüşler çeviri etkinliği sayesinde önce Arapça'ya sonrada tasavvufa taşınmıştır. *Yenidendoğuş* ve *düzeltim* hareketlerinde olduğu gibi İslamın yükselme döneminde de yoğun bir çeviri etkinliği görülmektedir.

Eski dönemlerden beri Türk ulusları inançlar konusunda olduğu gibi yazınsal alanda da dış etkenlere açık olmuştur. Bu nedenle çeviri ilkçağlardan beri Türk uluslarının ekinel kimliğinin oluşmasında belirtici bir işlev görmüştür. Anadolu Türklerinin ekinel oluşumunda en önemli rolü İslam kaynakları oluşturur. Anadolu topraklarına yerleşmelerinden itibaren, önce Selçuklu Türkleri, daha sonra da Osmanlılar, Arapça ve Farsça hazırlanmış dini, felsefi, bilimsel ve yazınsal metinlerin çevirilerinden yararlanırlar. Bu geniş boyutlu

çeviriler, yeni ele geçirdikleri topraklar üzerinde, Arap ve Fars kültürünün uzantısını oluşturur.

XIII. yüzyıla kadar Orta Asya'dan Anadolu'ya sürekli dalgalar halinde gelen Türk boylarının İslam öncesi kültürlerinin kalıntısını göz önüne alacak olursak, çeviri etkinliğinin, Türk ekini olgusunun oluşumunda çoğu zaman devindirici bir görev yaptığını söyleyebiliriz. Türk kültür değişiminin iki evresi çeviri yoluyla gerçekleşti. Ortaçağ'dan başlayarak, Arap-Fars kültürünün etkisi altında Osmanlı medreselerinde öğrenim Arapça yapıldı. Arap dili 18. yüzyıla kadar bilim, din, fıkıh, mantık ve matematik alanlarında tek dil olarak kaldı. (1)

Oysa 14. yüzyılda, bilimsel alanda çeviriler yapıldığı bilinmektedir, bunlar özellikle sultanların ilgi duydukları *Acaib ve Garaib* (2) adı verilen Arap ve Fars kaynaklı ansiklopedik derlemelerdir.

III. Ahmed döneminde (1703-1730) ve onun ünlü Sadrazamı İbrahim Paşa'nın girişimiyle, Aynî'nin *İkd el Cûman'ı* ve Havandmir'in *Habib el Siar'ı* gibi tarih yapıtları ve Aristo fiziği Osmanlıca'ya çevrilmiştir.(3)

Tanzimat Dönemi 'Türk Yazını' ve Çeviri Etkinliği

Tanzimat'ın (1838) ilanı ile temeli İslamiyete dayalı Arap-Fars kültürünün üstünlüğü sarsılır. 1839'dan başlayarak Türk ekinsel yaşamı İslam kültürü ile Batı kültürü arasında geçiş süreci yaşamaya başlar.

1832'de kurulan Tercüme Odası ve 1839'dan sonra kurulup görev alan gene çeviri olan Encümen-i Daniş (akademi) adeta o dönemin en iyi yazarlarının bilgi alışverişi yaptıkları yerlerdir. Öncelikle yazın alanına çeviri yoluyla girmiş ve genellikle büyük bir çoğunluğu Fransızca'dan esinlenmiş olan roman, tiyatro, deneme gibi türlerin ortaya çıkmasıyla çağdaş Türk düzyazısı gelişim olanağı bulur.

Çeviri çalışmaları bu dönemde, siyaset adamlarının, yöneticilerin, yazarların ve öğrencilerin düşüncelerini kendi dillerinde ve Osmanlı yazarlarında pek bulunmayan bir açıklıkla dile getirmelerine yardımcı olur. Çeviri etkinlikleri iki dil arasındaki yapı farklılığını ortaya koyarak, yazarı dönemin başlıca dilbilimsel sorunu olan yani yazı dili - konuşma dili sorununu her zamankinden daha fazla ortaya çıkarır. Bir dilbilgisi, bir yazım kuralları saptanmış yazın dilinin gereksinimi ivedilikle duyulur. Medreselerde uygulandıkları biçimleriyle, Arapça ve Farsça'nın ilkelerine dayalı eğitimin dışında, Türk dili kendi haline bırakılmıştı. Türkçe 1851'de Cevdet Paşa'nın yazdığı Kavaid-i Osmaniyeye'den (Osmanlıca'nın Kuralları) önce yazılı bir dilbilgisinden yoksundu.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde yükselme devrini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu'nun yazın dünyası Arap ve Fars kültürünün etkisiyle oluşan Divan Edebiyatı ile sınırlıdır. Oysa imparatorluğun yazın dünyasındaki ilk atılımı ve roman türüyle tanışımı ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batı kültürüne açılmasıyla olur.

Edebiyatımızda görülen roman türündeki ilk yapıt Yusuf Kamil Paşa'nın Fénelon'dan çevirdiği Telemak (çev. 1859, bas. 1862, 1863, 1867, 1870)'tır. O yıllarda yapıta ülke yönetiminden, hükümdarların görevlerinden, savaşta nasıl davranılacağından söz eden bir 'siyaset kitabı' gözüyle bakılmış ve hatta yapıtta tasavvuf izleri bile aranmaya çalışılmıştır. (4) Aynı yapıt daha sonra daha sadeleştirilmiş bir dille Ahmet Vefik Paşa (1823-1891) tarafından 1881'de yeniden çevrilmiştir. Böylece Batı kültürünün başlıca kaynaklarından olan Yunan Mitologyası Türk edebiyatına ilk kez bu eserle girer. Dilimize çevrilen ikinci yapıt ise Victor Hugo'dan Sefiller'dir. İlk çevirisi Mağdurun Hikayesi 1862'de Rûzname-i Cedide-i Havâdis gazetesinde tefrika edilmiştir. Yirmi yıl sonra 1880'de Şemsettin Sami (1850-1904) tarafından Sefiller adıyla çevrilmiştir. Ve hep bu isimle anılan bu eser zamanın gazete diline uygun sade bir dil ve yapmacıksız bir anlatımla dile alınmıştır. Victor Hugo'dan daha sonra Notre Dame de Paris (1875, çeviren Azize) ve bir Mahkumun Son günü (1866, çev. Ali Nihat) çevrilmiştir. İngiliz romancısı Daniel Defoe'nun Arapça çevirisinden çevrilen Robinson, (bu eser daha sonra Şemsettin Sami tarafından da çevrilmiştir) ve Chateaubriand'dan Türkçeye çevrilen ve Ermeni harfleriyle bastırılan Son Serak'ın Sergüzeşti (İzmir 1860, çev. Kirgor Çilingiryan) Türk edebiyatındaki ilk çeviri yapıt örnekleridir. Bundan başka yine Türk okuru bu yazarın, Recai-zâde Mahmut Ekrem (1874-1914)'in çevirip *Hadayuk-ül - Vekaayi* dergisinde tefrika ettirdiği (tefrika 1869, kitap bas.1872) Atala ve birkaç yıl sonrada René (çev. Mehmet Celâl, 1893) adlı romanlarını da tanır.

Bernardin de Saint Pierre'in Paul ve Virigine adlı romanı, Mümeyiz gazetesinde tefrika edilmiştir (tefrika 1870, kitap baskısı 1873, çev.Sıddık). Voltaire'den çevrilen Mikromega, *Diyojen'de* 1871'de Ali Bey'in çevirisiyle tefrika edildikten sonra yine aynı yıl içinde Ahmet Vefik Paşa çevirisiyle kitap olarak basılmıştır. Alexandre Dumas Père'in önce *Diyojen* dergisinde tefrika edilip daha sonra fasikül olarak yayımlanan Monte Cristo (1873) romanının Türk yazınının açılımı bakımından özel bir yerı vardır. Bu yıllarda yapılan çeviriler arasında Swift'ten Guliver'in Seyahatnamesi (1872, çev. Mahmut Nedim), Lesage'dan Topal Şeytan (1872, çev. Kadri), Lesage'in Gil Blas adlı romanı 1880-81'de Sergüzeşt-i Jil Blas İsteban'ın çevirisiyle ve 1885'de Gil Blas Santilani'nin Sergüzeşti olarak Ahmet Vefik Paşa çevirisiyle çıkmıştır. Lamartine'in Graziella'sının ilk Türkçe çevirisi 1871 yapılmış ve Ermeni harfleriyle basılmıştır. Ancak Türk okurlarının tanıdığı çevirisi 1878 Yusuf Neyir tarafından yapılmıştır. Yine bu dönem içinde L'abbé Prévost'dan Manon Lescaut (1879, çev. Mahmut Şevket), Alexandre Dumas Fils'den La Dame aux Camélias (1879, çev. Ahmet Mithat), Antonin (1880 çev. Ahmet Mithat), Octave Feuillet'den Bir Fakir Delikanlının Hikayesi (1880 çev. Ahmet Mithat) çevrilmiştir. Bu dönemde aynı zamanda Eugène Sue, Paul de Kock, Xavier de Montépin gibi polisiye roman yazarlarının yapıtları da Türkçeye çevrilmiştir.

Görüldüğü gibi 1860-1880 yılları arasında 20 yıllık süreçte (birinci dönemde) Batı edebiyatının birçok klasik yazarının ve genellikle romantik yazarlarından çoğunun belli başlı yapıtları Türkçeye çevrilir ve böylece Türk okuru roman türünün çeşitli ve en iyi örneklerini tanımış olur.

Edebiyat-ı Cedide ve Çeviri Etkinliği

1880-1896 yılları arasında etkinliklerini sürdüren Edebiyat-ı Cedide döneminde Goncourt Kardeşler, Alphonse Daudet, Emile Zola, Maupassant gibi gerçekçi ve doğacı yazarlardan çeviriler yapılmıştır. Bu dönemin çevirmenleri iki dil arasındaki farklılıkları ve zorlukları ortaya koyar. Yine bu dönemde öne çıkan ikinci sorun ise, çevirileri yapılan romanların aşk ve ihtiras temalarıdır. Kadının ve erkeğin aynı ortamda bulunamadığı Osmanlı toplumunun düşünce yapısına bu temalar aykırı kalır ve toplum ahlakını bozacağı ve yozlaştıracağı düşüncesiyle bu tip romanların yerine tarih, bilim ve felsefe yapıtlarının çevirilerine öncelik verilir.¹ Sultan Abdülhamit döneminde çeviri etkinlikleri yeni bir gelişim gösterir. XIX. yüzyıl Fransız romantikleri, macera romanları ve özellikle Jules Verne'nin yapıtları tercih edilerek yazarın birçok romanı bu dönemde çevrilir ve görüldüğü gibi tüm öncelik çeviri konusunda Fransız yazınına tanınır.

Kısaca ekinsel, tüzel (ticaret mahkemeleri yasası ile birçok yönetsel kurallar Fransızca'dan çevrildi), ekonomik, diplomatik, siyasal (Osmanlı Hükümeti katında çevirmenlerin rolü) alanlarda Osmanlı İmparatorluğunun can çekişen yaşama çeviriye ve çeviriciye bağlı kalır. Batı düşüncesinin uyumsuz, benzeşmez, bir takım kavramları bu yolla içeri girerek, böylece İmparatorluğun parçalanma sürecini tamamlar.

Milli Edebiyat

1911-1922 yılları arasında ortaya çıkan Milli Edebiyat, İslamcılık, Osmanlıcılık, Batıcılık ve Türkçülük akımının izlerini taşır. Bu kavramlar kısaca şöyle özetlenebilir :

İslamcılık, 'kavmiyet' (kavimcilik) düşüncesine karşı koyup, bütün İslam kavimlerinden birleşik bir 'İslâm birliği', büyük bir İslam devleti kurma ülküsü,

Osmanlıcılık, çeşitli uluslardan (Türk, Arap, Ermeni, Arnavut, Yunan, Bulgar, Sırp, vb.) birleşik Osmanlı devletinde bir Osmanlı Ulusculuğu kurma ülküsü,

Batıcılık, sürekli yenilgilerle çökmeğe başlayan devleti kurtarmak için, toplumu Doğu uygarlığından Batı uygarlığına geçirme çabası,

Ne var ki gerek Balkanlarda yaşayan Hıristiyan uluslar (Yunan'lar, Bulgar'lar vb.), gerek hiçbir toprak temeline dayanmayan Hıristiyan azınlıklar (Ermeni'ler) arasında önce Rusya'nın daha sonra da Avrupalıların kışkırtmasıyla başlayan 'ulusçuluk' hareketi, Osmanlıcılık düşüncesinin ve Osmanlı Devletinin yıkımını hazırlamış, ayrıca Müslüman uluslar (Arap'lar, Arnavut'lar) arasında uyanan bağımsızlık istekleri, Osmancılık ülküsünden başka İslamcılık ülküsünün de yıkımına neden olmuştur. Öte yandan Batıcılık hareketi de, iktisat alanında Batı sermayesine kayıtsız şartsız teslim olma sonucunda, siyaset alanında devleti bir Batı uyduluğu haline getirmiştir. Bu da imparatorluğun yıkımını hızlandırmıştır.

Türkçülük, aydınının halka yönelmesi hareketidir. Toplumsal devrimleri yapmak için Türk halkına ulaşım amacını güden 'halka doğru' hareketidir. Bu hareket edebiyatta 'ulusal kaynaklara dönme', dilde sadeleşme, yerli yaşamı yansıtmaya, şiirde aruz vezni yerine hece ölçüğünü kullanma ve Halk edebiyatı nazım biçimlerinden yararlanma anlamına gelir.

'Milli Edebiyat'ın özellikleri: *sade dil ilkesinin benimsenmesi* ; konuşma dilinin yazı dili olarak kabul edilmesi. *Ülke sorunlarının işlenmesi* dolayısıyla Tanzimat ve Edebiyat-ı Cedide döneminde İstanbul çevresiyle sınırlı kalan Türk roman dünyası bundan böyle Anadolu'ya açılır. Bu dava Selanik'te Ömer Seyfettin, Ali Canip ve Ziya Gökalp tarafından çıkarılan *Genç Kalemler* dergisinde (Nisan 1911) 'Yeni lisan' adıyla ileriye sürülür. Böylece bu tarih 'Milli Edebiyat' akımıyla birlikte XX.yy. Türk edebiyatının başlangıcı olur.

Cumhuriyet Dönemi ve Çeviri Etkinliği

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra (1923) anayurdun sınırları içinde, çağcıl ve demokratik bir ülke yaratmak için bir seri devrimler yapılır ve harf devrimi bunlardan biridir (1928, Latin harflerinin kullanılmaya başlanması), dilin arılaştırılması için Anadolu'da konuşma diline ilişkin kurallar araştırılır ve yüzyılın başında Ömer Seyfettin, Hüseyin Rahmi daha sonra da Nâzım Hikmet, Orhan Veli, Melih Cevdet, Sabahattin Ali (son üçü Tercüme Bürosu üyesidir.) gibi önde gelen yazarların katkısıyla Türk Dili yıldan yıla gelişir. Cumhuriyet yazarları konuşma diliyle yazı dilini birbirinden ayıran engeli dizgeli bir biçimde ortadan kaldırır. Türkçe hem Doğu hem Batı kültürlerinden çevrilen yapıtlar aracılığıyla çağdaş düşünce doğrultusunda zenginleşir.

Bu öncüler arasında Selahattin Eyüboğlu'nun özel bir yeri vardır. 1943 yılında Eyüboğlu'nun öncülüğünü yaptığı Köy Enstitülerinin kurulmasıyla, sağlayan yenileşme hareketinin başlamasıyla, genç Türk köylüleri artık dünya klasiklerine ulaşırlar. Bakanlık düzeyinde Hasan Ali Yücel'in, Köy Enstitüleri düzeyinde Tonguç'un ve yazınsal konularda Eyüboğlu'nun yönettiği düşünce ufuklarının genişlemesiyle başlayan ekinsel kaynaşma, '1947 yılına doğru, Milli Eğitim Bakanlığının içindeki uyumsuzlukla değişim sürecine girer. Siyasi antlaşmazlıklar nedeniyle Köy Enstitüleri ve Tercüme büroları ekinsel etkinliklerini zamanla yitirirler. Tercüme bürolarının etkinlikleri sayısal olarak şöyle özetlenebilir : 1941 yılında 13, 1942'de 27, 1943'de 69 yapıt Türkçe'ye çevrilmiştir. İkinci Dünya Savaşının tüm olumsuzluklarına rağmen, tercüme bürosu etkinliklerinde hiçbir gerileme olmaz ve çeviri yapıtların sayısı 1944'de 104, 1945'de 129 ve 1946'da 154'ye ulaşır. Hasan Ali Yücel ekibi altı yıl içinde 496 yapıt çevirmiştir. Bu sayı 1950'de 750'ye ulaşır. (6)

Böylece 1950'den itibaren, çevrilmiş olan dünya klasiklerinin etkisiyle Türk Edebiyatı artık özgün yapıtlarını vermeye başlar. Romanların olay örgüsü köy ve kasaba ekseninde oluşur. Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Sabahattin Ali bu dönemi simgeleyen başlıca yazarlardır.

Bu dönemlerde Türk romanındaki köyden söz etmek *gerçekçilik* oluyordu. Köylülerin içindeki yaşadıkları ekonomik, toplumsal sorunlarını dile getiren

romanlar insandan çok içinde buldukları durumu irdeler. O yıllarda roman-köy-kalkınma bir arada düşünülür. Köylülerden söz eden romanların yanında işçi hareketleri ve işçilerin durumlarını anlatan romanların sık görülmemesinin nedeni bir rastlantı değil, ülkenin toplum yapısına bağlı olan nesnel bir nedendir. Ülkemizin sanayileşmede geç kalmış olması bilinçli bir işçi sınıfının oluşmasını da geciktirmiştir. Bu nedenle bu yıllarda işçi hareketlerinden ve durumlarından söz eden romanlar yoktur. Anadolu kasabasının toplumsal ve insani tüm özelliklerinin en güzel örneklerinden bazıları : *Yaban* - Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Kuyucaklı Yusuf* - Sabahattin Ali, *Kavak Yelleri* - Reşar Nuri Güntekin'dir.

70'li yıllar ve Çeviri Etkinliği

Küçük burjuva olarak bilinen aydınların ya da bürokratların romana girişi daha çok 1970'li yıllarda görülmektedir. Bunun en iyi örneklerini 12 Martı yazan Çetin Altan'ın *Büyük Gözaltı*, Sevgi Soysal'ın *Şafak*, Pınar Kür'ün *Yarın..Yarın..Yarın..*, Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düşün Gecesi*, Erdal Öz'ün *Yaralı*, Tarık Dursun'un *Gün Döndüsü* 'dür. Füzûzan, Tomris Uyar, Selim İleri, Oğuz Atay bu yılların önemli isimlerindedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz çeviri hareketleri Kemalist ideolojiye tam anlamıyla uygun düşmekle birlikte Kemalist hükümet siyaseti ilerici olmasına karşın sol toplumsal hareketlere ve ideolojilere dizgisel bir biçimde karşı çıkıp Marksist düşünceyi engelliyordu. Ancak 1961 Anayasası'ndan sonra ilerici yayımların canlandığı çeviri hareketinin oylumunu arttırmasıyla Türk okuru Marksist kuramsal yayınlar üzerinde genel bir kanı edinebilme olanağı buldu. Türk okuru Marx'ı, Engels'i, Lenin'i Mao'yu, Castro'yu ve onların kuramlarını da yine çeviri yoluyla tanıdılar. Ne var ki Meşrutiyet döneminde olduğu gibi 1971-1973 döneminin siyaseti, bu yapıtların toplumsal bilinci zedelediğini düşünerek, çevirmenlerini ve yayıncılarını mahkûm ettiler. Öte yandan Türk yazınında olduğu gibi Türk şiirinin gelişiminde de çevirinin etkisi yadsınamaz: Yazılan devrimci şiirlerin çoğunda Lorca'dan, Maykovski'ye, Neruda'dan Ginsberg'e değin çağımızın önemli şairlerinin izlerine rastlanır.

Buna karşılık Yaşar Kemal'in modern roman anlayışı artık Türkiye sınırlarını aşarak başta Fransa, Almanya, İngiltere olmak üzere birçok Batı ve Doğu Avrupa ve Orta Doğu ülkelerinde adını duyurur.

80'li yıllar ve Çeviri Etkinliği

1980'li yıllara gelince, bu dönemin en belirleyici siyasal olayı 12 Eylül darbesidir. 1980'lerdeki Türk Romanı, 12 Eylül darbesiyle Türkiye'de yaşanan altüst oluşun siyasal yanına, kurulu düzenin yanında yer alarak biraz değişmiştir. Ahmet Altan'ın *Sudaki İz*, Adalet Ağaoğlu'nun *Üç Beş Kişi*, Ayla Kutlu'nun *Hoşça Kal Umud*, Tarık Buğra'nın *Dünyanın En Pis Sokağı*, Nedim Gürsel'in *Uzun Sürmüş Bir Yaz*, Ferit Edgü'nün *Eylülün Gölgesinde Bir Yazdı* bu yılların belli başlı yapıtlarıdır.

'12 Mart' romanlarıyla '12 Eylül' romanları arasındaki en önemli fark : '12 Mart' romanlarında, hapislere düşen, işkence gören, öldürülen 'devrimci' gençlere ağıt yakılırken '12 Eylül' romanlarında 'devrimci' gençlere saldırılmaktadır. (7)

1970'li yıllarda kendini göstermeye başlayan *feminist hareketler* 80'li yıllarda belirgin bir şekilde ivmesini artırır. Bu dönemde kadın yazarlarımızda niceliksel belirgin bir artış görülür. Başta Simon de Beauvoir olmak üzere Marguerite Yourcenar ve Marguerite Duras'tan etkilendikleri gibi Jean-Paul Sartre'in geliştirdiği *varoluşçuluk* akımının etkisi hissedilir.1970'li yıllarda Avrupa'da ivmesini hızlandıran *yapısalcılık (structuralisme)*, ve hemen ardından *Göstergibilim (semilogie)* ile Türk yazının tam olarak tanışması 80'li yıllarda başlar. Bu alanların önemli çalışmaların dilimize aktarılması 80'li yılların ikinci yarısından itibaren olur.

90'lı yıllar ve Çeviri Etkinliği

1990'lı yıllarda Türk romanına gelince, 80'li yıllarda yapıtlarını vermeye başlayan ve kısa zamanda üne kavuşan Orhan Pamuk, *Kara Kitap*' ile (1990) *postmodern* akımın ülkemizdeki öncülerinden olur. Orhan Pamuk, Tanzimat'tan beri Avrupa yenilik hareketlerine açık olan Türk edebiyatına, Amerikan'dan *postmodernizmi* getirerek yeni bir açılım sağlar. Orhan Pamuk'a göre yazarın işi çok eski hikayeleri yeniden kaleme almak ve okuyucuyu eğlendirmektir. 1994'te yayımlanan *Yeni Hayat*'ta ise eski hikayeler yerine yeni güncel hikayeler anlatarak metinler arasında göndermeler yapar.

Yazar ve bilim adamı Tahsin Yücel'in *Peygamber'in Son Beş Gün* (1992) ve *Vatandaş* (1996) adlı romanları da bu dönemin önemli yapıtları arasındadır.

Siyasal İslam romanının örneklerini de bu yıllarda görmeye başlıyoruz. Ahmet Günday Yıdız *Yanık Buğdaylar* ve *Sitem* ile bu alanda ismini duyurur.

1980'li yıllarda Avrupa ve Amerikan edebiyat kuramlarında önemli yeri olan *metinlerarası ilişkiler* ile ilgili yapıtlar yine 90'lı yılların ikinci yarısından itibaren Türk okuruna çeviri yoluyla sunulur.

Yüzyılın son on beş yılında dünyanın değişen dengeleri, etnik bağımsızlıklarla ortaya çıkan yeni dünya düzeni gerçeği bizi de ister istemez kendi yörüngesine almıştır. Yazınımız da ve yazarlarımızda da bu değişimin etkisi belirgin şekilde görülmektedir.

1995'den başlayarak 2000'li yıllarda yayınevlerinin çeviri yapıtlara ilgisinde ilginç bir artış gözlemlenir. Ülkemizin önemli bir yayınevini olan Yapı Kredi Yayınlarının 1992-2000 (8) yılları arasında yapılan çevirilere bakılırsa yazın alanında ilk sırayı İngilizce (77), ikinci sırayı Fransızca (73) , üçüncü sırayı Rusça (17) ve dördüncü sırayı Almanca (12) yapıtlar almaktadır.

Bununla birlikte 2001-2003 yılları arasında (9)yazınsal alanda İngilizce (631), Fransızca (238), Almanca (133), Rusça (134), İspanyolca (87), İtalyanca (44), Arapça (20), Farsça (88), Osmanlıca (5), Japonca (9), Çince (4), Azerice

(16), Macarca (1), Hintçe (3), İbranice (11), Ermenice (12), Yunanca (21), Urduca (1) dillerinde yanlarında belirtilen sayılarda çeviri yapıtlar görülmektedir. Bu yıllar arasında felsefe alanındaki çeviri yapıtlar niceliksel olarak şöyle özetlenebilir : İngilizce (88), Fransızca (38), Almanca (41), Rusça (12), İspanyolca (6), İtalyanca (1), Arapça (6), Farsça (34), Osmanlıca (20), Japonca (3), Çince (1), Yunanca (1).

Yukarıda belirtilen niceliksel araştırma, Tanzimat Döneminde yalnızca Batı ve özellikle Fransız yazınının örnekleriyle doğan Türk romanı ve bu yapıtların çevirileriyle kısıtlı kalan Türk okuru 21. yüzyılın başında tüm dünya yazınını tanıdığını gösterir. Doğuşundan aşağı yukarı bir yüzyıl sonra özgün örnekleriyle başta Fransa olmak üzere Avrupa ülkelerinde daha sonra dünyanın birçok ülkesinde Türk romanı artık kendini göstermektedir. Bu açılımda Yazınımız şiirde Nazım Hikmet'e romanda ise Yaşar Kemal'e çok şey borçludur. Bugün on beşe yakın şair ve yazarımız Fransız okuyucularıyla çeviri yoluyla buluşmuştur. Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Nedim Gürsel'in açtığı yol Orhan Pamuk ile bütünleşmiş ve Aslı Erdoğan gibi genç yazarlarımızla devam etmektedir.

Bitirirken Nedim Gürsel'in dile getirdiği gibi çeviri ve kültür arasında şöyle bir bağlantı kurulabilir : ' Bir toplum kabuk değiştiren , daha doğrusu bir üretim tarzından başka ve görece daha ileri bir üretim tarzına geçiş sürecini yaşarken , üstyapıda özellikle de kültür alanında , çeviri etkinliği yoğunlaşır. Yeni üretim tarzına uygun bir kültürün geliştirilmesi için gerekli koşullar, başlangıçta çeviri yoluyla oluşturulabilir. Çeviri etkinliği bir yandan geçmişin kültür kalıtını değerlendirip aktarırken, öte yandan bu kalıtın özümlemesinde, değişik bir anlayışla ele alınıp yeniden üretilmesinde başlıca rolü oynar.(10)

DİPNOTLAR

1. ADIVAR Adnan, *La science chez les turcs ottomans*, Paris, 1939.
2. BOMBACI A. *Histoire de la littérature turque*, Paris, 1968.
3. BOMBACI A. *Histoire de la littérature turque*, Paris, 1968.
4. KUDRET Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman Cilt 1*, İnkilap, İstanbul, 1998, s.12
5. KUDRET Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, Cilt 1, İnkilap, İstanbul, 1998, s.16.
6. ÖZGÜ Melahat , 'Klasikler Çevirisinin Kültür Niteliği' *İkinci Türk Yayın Kongresi, Bildiriler*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, s. 228.
7. NACI FETHİ, *Yüzyılın 100 Romanı*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000, s. 34.
8. YKY.
9. Kültür ve Turizm Bakanlığı ISBN Alan Materyel Listesi 1/01/2001-31/12/2003.
10. GÜRSEL Nedim, *Çeviri Etkinliği ve Kültür*, *Türk Dili*,sayı 322, Ankara, Temmuz 1978, s.23.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, Adnan: *La science chez les turcs ottomans*, Paris, 1939.
- Andaç, Feridun: *Edebiyatımızın Yol Haritası*, Can Yayınları, 2001.
- BOMBACI, A.: *Histoire de la littérature turque*, Paris, 1968.
- Çevirinin Ekinsele Yönleri, 1. *Uluslar arası Çeviri Kolokiyumu*, İstanbul 23-25 Ekim 1997.
- GÜRSEL, Nedim: Çeviri Etkinliği ve Kültür, *Türk Dili*, Sayı: 322, Ankara, Temmuz 1978.
- KUDRET, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, Cilt 1, İnkilap, İstanbul, 1998.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı ISBN Alan Materyel Listesi 1/01/2001-31/12/2003.
- NACI, FETHİ: *Yüzyılın 100 Romanı*, Adam Yayınları, İstanbul, 2000.
- ÖZGÜ, Melahat: 'Klasikler Çevirisinin Kültür Niteliği' *İkinci Türk Yayın Kongresi, Bildiriler*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- RİFAT, Mehmet: *Çeviri Seçkisi*, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Yapı Kredi Yayınları Bir Bibliyografya Denemesi*, YKY, İstanbul, 2004.